
Skwer Księżąt Czartoryskich

Dzielnice: Śródmieście

Osiedla: Śródmieście Północne

Atrybuty: Nazwy pamiątkowe Od polskich postaci historycznych

Rok utworzenia nazwy: 2011

Opis

Czartoryscy - ród szlachecki Rzeczypospolitej herbu Pogoń Litewska, nazwany przez króla Władysława Warneńczyka „braćmi i krewnymi Jagiellonów. Jego protoplastą był książę Konstanty, pan na Czartorysku (stąd nazwisko), syn Olgierda, ówczesnego Wielkiego Księcia Litewskiego a tym samym przyrodni brat króla Władysława Jagiełły. Jego najświetniejsi przedstawiciele to niewątpliwie:

Kazimierz (1674-1741) - twórca magnackiego stronnictwa politycznego zwanego „Familia, współpracownik kolejnych władców Rzeczypospolitej (Augusta II, Stanisława Leszczyńskiego oraz Augusta III), który w 1724 roku został mianowany kasztelanem wileńskim.

książę Michał Fryderyk (1696-1775) - syn Kazimierza, stronników Sasów, który w 1733 roku poparł jednak powrót na tron polski króla Stanisława Leszczyńskiego. Po jego abdykacji związał się ponownie z Wettinami. Po śmierci ojca stał się niekwestionowanym przywódcą stronnictwa. W latach 1744-1750 był posłem próbującym stworzyć program reform państwa. Od 1752 roku kanclerz wielki litewski, któremu w 1764 roku, z pomocą wojsk rosyjskich, udało się za pomocą związanej w Wilnie konfederacji generalnej złamać potęgę polityczną konkurencyjnego rodu Radziwiłłów. Zaufany doradca króla Stanisława Augusta Poniatowskiego krytykował nowego władcę za stworzenie własnego stronnictwa politycznego.

książę Aleksander August (1697-1782) - syn Kazimierza, młodszy brat Michała Fryderyka, twórca potęgi majątkowej całego rodu. W 1731 roku został mianowany wojewodą ruskim. Stronnik Stanisława Leszczyńskiego, podczas panowania Augusta III wspólnie z bratem podejmował decyzje polityczne a po śmierci władcy zaczął usilne zabiegi o koronę dla siebie, popierając wszelkie reformy ustroju Rzeczypospolitej. Jako stronnik nowego władcy przekonywał Stanisława Augusta Poniatowskiego aby przystąpił do konfederacji barskiej (rok 1768) i wraz z nią bronił katolicyzmu oraz przywilejów szlacheckich, zrzekając się przy tym tronu polskiego.

Spoczywa:

Kościół św. Krzyża w Warszawie - krypta rodzinna.

książę Teodor Kazimierz (1704-1768) - biskup poznański, najmłodszy syn Kazimierza, stryj króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, którego elekcję podpisał jako senator. Ukończył studia w rzymskim Collegium Romanum Jezuitów, w 1727 roku uzyskując święcenia kapłańskie. Sakrę biskupią uzyskał w 1738 roku, swoje obowiązki pełnił aż do śmierci w Dubnie.

Książę Adam Kazimierz (1734-1823) - syn Augusta, najsilniejszy przywódca w dziejach stronnictwa.

Przyszedł na świat w Gdańsku. W 1764 roku był, obok ojca, kandydatem na króla z ramienia rodzinnej formacji. Później stanął na czele sejmu konwokacyjnego a po wyborze Stanisława Augusta Poniatowskiego stał się jednym z jego najbliższych współpracowników. Cztery lata później został komendantem Szkoły Rycerskiej, dla której w 1774 roku opracował słynny „Katechizm moralny dla uczniów korpusu kadeckiego. Należał do grona twórców Komisji Edukacji Narodowej, pierwszego na świecie ministerstwa oświaty. Piastował ponadto funkcję starosty generalnego ziem podolskich, był mecenasem artystów i poetów, sam również pisał komedie i zajmował się krytyką literacką. Od początku istnienia drukował swoje teksty na łamach „Monitora, pisma zwalczającego sarmatyzm i propagującego idee oświecenia oraz reform obozu królewskiego. W latach 1761-1783 mieszkał w warszawskim Pałacu Błękitnym, gdzie zgromadził ogromną obcojęzyczną bibliotekę dzieł dotyczących wojskowości, historii, literatury, sztuk pięknych, matematyki i geografii. Znajdujące się w niej woluminy kupował głównie podczas swoich licznych podróży w całej Europie. Jej osobnym działem był znakomity zbiór orientaliów. Całość zbiorów skatalogował i uporządkował poeta Franciszek Karpiński. W latach 1788-1792 był posłem na Sejm Wielki, należał do gorących zwolenników Konstytucji 3 Maja i przeciwników konfederacji targowickiej. Po trzecim rozbiórce Polski wraz z żoną Izabelą Elżbietą z Flemmingów (1746-1835) osiadł w swoich dobrach Puławach. Był autorem m.in. „Panny na wydaniu (1771) i jednoaktówki „Kawa (1779), która stała się pierwszą w dziejach naszej literatury próbą sztuki konwersacyjnej a także pracy zajmującej się wychowaniem kobiet, zatytułowanej „Listy Doświadczyńskiego. Jako krytyk literacki postulował o przenoszenie tłumaczonych dzieł w polskie realia i zastępowanie obcych imion naszymi. Patronował pracom słownikowym Samuela Bogumiła Lindego. Zmarł w swoich dobrach w Sieniawie na ziemiach przemyskich.

Spoczywa:

Kościół św. Krzyża w Warszawie - rodzinna krypta. Serce złożone w kaplicy rodowej w Puławach zostało zrabowane prawdopodobnie przez Kozaków, plądrujących to miasto podczas powstania listopadowego.

książę Konstanty Adam (1774-1860) - młodszy syn Izabeli z Flemingów i Armanda Louisa de Gontaut (księcia de Lauzun), "usynowiony" przez Adama Kazimierza. Generalny adiutant Napoleona Bonaparte podczas wyprawy na Moskwę, wolnomularz, właściciel ordynacji międzyrzeckiej. Przyszedł na świat w Warszawie, zmarł w Wiedniu.

książę Adam Jerzy (1770-1861) - starszy syn Adama Kazimierza i Izabeli z Flemingów, jeden z najwybitniejszych polskich mężów stanu. Był rodowitym warszawiakiem, w rodzinnym domu zdobył gruntowne i wszechstronne wykształcenie. Początkowo był posłem rosyjskim przy królu Sardynii, w latach 1803-1824 sprawował obowiązki kuratora wileńskiego okręgu naukowego, dodatkowo w latach 1804-1806 piastując funkcję ministra spraw zagranicznych Rosji. Jako przeciwnik Napoleona Bonaparte zaliczany był do grona najbliższych doradców cara Aleksandra I i to właśnie tej funkcji zawdzięczać możemy zgodę na utworzenie Królestwa Polskiego, zapadłą podczas obrad Kongresu Wiedeńskiego w latach 1814-1815. Był senatorem-wojewodą i członkiem Rady Administracyjnej, jednym z autorów reformy oświaty (dbając o rozwój kładł stały nacisk na jej polski charakter) i kodyfikacji prawa, co stanowiło jedno z najważniejszych reform wewnętrznych Rosji. Przewodził również legalnie działającej opozycji konserwatywnej, zyskując tym zaufanie Polaków. Podczas powstania listopadowego stanął po ich stronie, w dowód czego wybrany został prezesem Rządu Tymczasowego, opowiadającym się za kompromisem z Rosją. Liczył na uległość władz carskich, później zaś łudził się nadzieją na dyplomatyczną interwencję władz mocarstw zachodnich, w efekcie czego po zakończeniu walk (całkowita konfiskata majątku) zmuszony został do emigracji. Osiadł w Paryżu i tam w 1833 roku stworzył „Hotel Lambert (nazwa jego paryskiej rezydencji) - emigracyjne liberalno-konserwatywne stronnictwo polityczne, zbliżone do działającej przez lata Familii. Rozczarowany caratem, możliwość odzyskania niepodległości przez Rzeczpospolitą widział jedynie na drodze zbrojnego wystąpienia przeciwko ciemnościelowi, popierając wszystkie zbrojne wystąpienia i usiłując zainteresować wszystkich problemem polskim. Stworzył sieć agentów politycznych w całej Europie i udało mu się przedstawić sprawę polską w parlamentach Wielkiej

Brytanii oraz Francji. Wezwał również emigrację do uznania swej służebnej roli wobec ruchu narodowego działającego na ziemiach ojczystych. Wspólnie z Julianem Ursynem Niemcewiczem założył Bibliotekę Polską oraz Towarzystwo Literacko-Historyczne w Paryżu. Był mecenasem polskich literatów i malarzy, w swoim dorobku miał liczne pisma polityczne oraz rozprawy, również wiersze, poematy i pamiętniki. Zmarł w Montfermeil pod Paryżem.

Anna Zofia z domu księżniczka Sapieżanka (1799-1864) - działaczka charytatywna, od 25 IX 1817 roku żona Adama Jerzego. Pochodziła z Saint-Germain-en-Laye. Była założycielką i wieloletnią panią prezes Towarzystwa Dobroczynności Dam Polskich, które organizowało różnego rodzaju kwesty, loterie i bale dobroczynne. W 1844 roku została szefową Instytutu Panien Polskich a potem również Zakładu Św. Kazimierza, zajmującego się biednymi i chorymi rodakami. Zmarła w Montpellier.

Spoczywają:

Początkowo rodzinny grób na cmentarzu w Montmorency (sekcja B rząd 7). Na przełomie VII-IX 1865 roku trumny ze zwłokami małżonków zostały przeniesione do rodzowego grobowca znajdującego się w krypcie kościoła w Sieniawie.

książę Władysław (1828-1894) - syn Adama Jerzego i Anny z Sapiechów, desygnowany przez ojca na kolejnego przywódcę Hotelu Lambert. Był rodowitym warszawiakiem, dorastał jednak w Paryżu, gdzie kształcił się w miejscowej Polskiej Szkole Wojskowej oraz w Wyższej Szkole Polskiej. W 1860 roku stworzył tam Biuro Spraw Polskich, centralę polityki i akcji propagandowych. Zwolennik polityki konserwatywnego obozu „Białych”, któremu zlecił poparcie powstania styczniowego dopiero w momencie możliwości dyplomatycznej interwencji mocarstw zachodnich. Był rzecznikiem wszelkich koalicji przeciwko Rosji, pełniąc obowiązki dyplomatycznego agenta specjalnego przy rządach Turcji, Szwecji, Włoch, Francji oraz Anglii, jednak jego zabiegi nie odniosły oczekiwanego skutku. W 1861 roku objął prezesurę Towarzystwa Literacko-Historycznego, doprowadzając do powstania w Krakowie Muzeum Rodu Czartoryskich. Tam też zaczęła działać pod nazwą Paryska Stacja Naukowa Akademii Umiejętności przekształcona w ostatnich latach rodowa biblioteka, zawierająca około 100 000 woluminów.

książę August (1858-1893) - najstarszy syn Władysława, salezjanin. Przyszedł na świat w Paryżu, kształcił głównie w domu (chorował na gruźlicę), pod kierunkiem późniejszego karmelity Józefa Kalinowskiego. Zaprzyjaźniony z księdzem Janem Bosko postanowił wstąpić do zakonu, co też uczynił w 1887 roku i rok później zrzekł się rodzinnego majoratu. Zmarł w Alassio. Beatyfikowany 25 IV 2004 przez papieża Jana Pawła II.

Spoczywa:

Początkowo w rodzinnym majątku w krypcie parafialnej w Sieniawie, następnie w kościele salezjanów w Przemyślu.

książę Adam Ludwik (1872-1937) - bibliofil, syn Władysława. Urodził się w Paryżu, kształcił się na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz we Fryburgu. Po śmierci ojca objął przewodnictwo w Komitecie Miejskowym, odpowiedzialnego za zbiory dawnej Biblioteki Polskiej. W 1918 roku powrócił do kraju i osiadł w Krakowie, zajmując się rodzinnym muzeum.

książę Witold Kazimierz - (1876-1911) podróżnik i znakomitym lingwista, brat Adama Ludwika. Urodził się w Paryżu, kształcił w rodzinnym domu pod kierunkiem polskich nauczycieli oraz w Koburgu, później został wolnym słuchaczem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Posiadał własny zamek w Normandii, gdzie zgromadził liczącą ponad 25 000 woluminów bibliotekę z dziełami w języku arabskim, hiszpańskim, litewskim, francuskim oraz włoskim w znacznej mierze dotyczące wolnomularstwa, okultyzmu, ogólnie pojętej historii, religioznawstwa, geografii (w tym atlasy z różnych zakątków kuli ziemskiej), matematyki czy też sztuk pięknych. Po jego śmierci w Paryżu zbiory te trafiły do Biblioteki Uniwersytetu Lwowskiego oraz rodowej Biblioteki w Krakowie.

Do 1953.05.28 patronowali dzisiejszej ul. Dolnosląskiej.

Ciekawostki

Stan obecny:

Data nadania nazwy: 2011.10.20
